

predstavlja lahkotni eklekticism in fenomenološka stilistična prebrisanost. Kot avtorja poudarjata v uvodu, jima ni do tega, da bi se spuščala v konceptualno rigoroznost in dolgovezno dokazovanje. Odločila sta se, da bosta prevzela koncepte iz najrazličnejših teoretskih šol ter jih uporabila tako, kot jima bo najbolj ustrezalo. Pri tem sta se vnaprej odrekla vsakemu poskusu konceptualne analize in teoretske integracije. Ob tem sta v argumentaciji pogosto uporabljala duhovite primere, anekdote in prikrojeno antropološko gradivo, kar vse skupaj prispeva k lahkotnosti čtiva in njegovi popularnosti. Hkrati pa prav konceptualna nedoslednost onemogoča kritika, ki bi hotel knjigo vzeti za izhodišče novega raziskovanja. Poleg tega je za slab odziv odgovorno spoznanje, da knjiga ne odpira novih vprašanj ali zornih kotov, s katerimi bi se dalo stara vprašanja obravnavati na nov, plodnejši način. Kot rečeno, knjiga predstavlja uspošen in zanimiv preizkus fenomenološkega aparata na temeljnih dilemah sociološke teorije. Stil in še zlasti kvaliteten prevod sociološko in literarno podkovanega mag. Aleša Debeljaka dviguje privlačnost in berljivost knjige, ki bi morala najti pot iz ozkega strokovnega v najširši krog bralcev.

Andrej Rus

Max Weber

PROTESTANTSKA ETIKA IN DUH KAPITALIZMA

Studia Humanitatis, Ljubljana 1988

**(spremna beseda: Frane Adam, prevedla:
Pavel Gantar, Štefan Vevar)**

Veselje ob izidu slavne Webrove knjige spremlja tudi rahlo nelagoden občutek. Širša slovenska javnost bo namreč kar s triinosemdesetletno zamudo dobila vpogled v eno najbolj znanih socioloških del, ki že od svojega izida sproža mnoge, tudi kontraverzne reakcije. Vendar pa prav zaradi tega, ker je Webrov pogled na zvezo med protestantsko etiko in duhom kapitalizma še vedno intelektualno zanimiv, slovenski prevod ne pomeni zgolj nadomeščanje zamujenega oz. dopolnitev prevodov klasičnih družboslovnih del, temveč ima lahko tudi bolj »aktivistično« vlogo. V času, ko se zbirka SH otepa z eksistenčnimi problemi, bi lahko to knjigo marketinško promovirali kot obvezno gradivo za vse, ki danes poizkušajo ponovno uvajati poslovnost, tržnost, prizadevnost, iniciativnost, skratka t. i. menedžerski oz. kapitalistični duh v okoste-

nelo realsamoupravno združeno delo. Reduciranje Webra zgolj na to dimenzijo je seveda potvorba, ki pa ne bi bila prva (v konkretnem primeru nedvomno koristna) enostranska interpretacija tega dela.

Dejstvo je, da so tudi mnogi resnejši poizkusi interpretacije »*Protestantske etike*« podlegli poenostavljeni tezi o direktni zvezi med protestantizmom in kapitalizmom. Takšno hitro sklepanje ne bi moglo biti bolj v nasprotju z Webrovim spoznavnim postopkom, za katerega je bilo vsako posploševanje zgolj »negotova zmaga nad neskončno kompleksnostjo dejstev«¹. Prav ta previdnost, ki je pri mnogih velikopoteznih družboslovcih precej nepopularna, je verjetno največja metodološka kvaliteta Webrovega dela nasploh, in seveda tudi »*Protestantske etike*«. Zaradi tega odgovornost za prehitro in poenostavljeno sklepanje o promocijski vlogi protestantizma za razvoj kapitalizma na zahodu verjetno v najmanjši meri zadene prav avtorja. Največ zaslug za to imajo njegovi interpreti. Teh je bilo veliko, kar je samo po sebi najbolj objektivizirana ocena odmevnosti knjige². Očitno je v vseh časih takšno nazorno povezovanje svetega in posvetnega zelo provokativno dejanje, ki lahko, kot je dobro znano, sproži tudi zelo silovite in nestrpne reakcije.

Nedvomno pa je tudi aktualno »odčaranje« sodobne slovenske družbe prispevalo k dejstvu, da smo končno le dobili prevod prvega in najbolj znane- ga Webrovega dela. To delo prinaša drugačno interpretacijo pojava kapitalizma, kot še velja na Slovenskem. Webrov religiološki pristop dejansko prispeva k laicizaciji do nedavnega »svete« marksistične interpretacije fenomena kapitalizma. Kot pravi R. Bendix, je ta najbolj kontroverzna Webrova knjiga izziv Marxovi temeljni tezi, da je človekova zavest določena s socialnim izvorom (družbenim razredom). Na tem mestu se seveda ne morem spuščati v debato o izključenosti ene in druge interpretacije, dejstvo pa ostaja, da slovenska izdaja *Protestantske etike* pomeni korak k enakopravnejši knjižni zastopnosti temeljnih razvojnih teorij. Posredno lahko prispeva tudi k bolj posvetni, tj. religiološki in ne religioložni interpretaciji socializma³. Če bo *Protestantska etika* torej spodbudila oživitvev »weberjanske sociologije«, se lahko nadajamo tudi novih spodbud za mnoge, nekoliko zbegane oz. dezorientirane družboslovce. Verjetno pa bi morali slediti še drugi prevodi Webrovih del, ki predstavljajo nadaljevanje začetega v *Protestantski etiki*. Ta spis je bil namreč mišljen zgolj kot uvod v študijo zahodne civilizacije in je na določen način tudi uvod v druga Webrova dela. (R. Bendix, 1969)

Po mojem mnenju ni bojazni, da bi knjiga zgrešila svoj namen, kljub temu, da prihaja s tolikšno zamudo, tudi zaradi tega, ker zapolnjuje določen slabo pokrit prostor. Poleg tega je ta hip pri nas dokajšnja dovezetnost za nove oz. drugačne interpretacijske paradigme. Weber je nedvomno zelo primeren avtor za razširitev idejno teoretičnega spektra. Obstaja pa seveda bojazen, da bodo prevladale enostranske, enodimenzionalne interpretacije, ki so kot že rečeno, spremljale to knjigo že od prvega izida 1905 leta. Zaradi tega je dobro tudi na tem mestu opozoriti na najbolj pogosto posplošeno interpretacijo *Protestantske etike*, ki jo omenja tudi F. Adam v spremni besedi. Torej, nikakor ne gre za to, da je Weber poiskoval pojasniti razvoj kapitalizma monokavzavno, zgolj s protestantizmom. Njegovo analitično prizadevanje je bolj precizno usmerjeno. Govori predvsem o asketskih oz. puritanskih protestantskih sektah in njihovem vplivu na formiranje t. i. poklicne etike, ki je tako odločilno vplivala na razvoj kapitalizma. Webrovi zaključki temeljijo na obsežni primerjavi odnosa do dela predvsem v različnih protestantskih sektah. Centralna je njegova interpretacija poklicnega dela kot »sredstva za sproščanje religioznih efektov strahu«. Vestno opravljanje poklicnega dela torej ni način »prote-

stantske molitve »Boga«, kot je zelo razširjeno poenostavljeno napačno tolmačenje, temveč zgolj neke vrste terapija, ki naj bi pregnala strah pred grožnjo večnega pogubljenja. Razlika je bistvena. Vestno in prizadevno delo sploh ne vpliva na morebitno zveličanje, ker je to določeno (predestinirano) že ob rojstvu, ampak zgolj odganja strah, ki ga povzroča tesnoba dvom o svojem lastnem zveličanju. *Samonadzirajoči se kalvinist se je torej sleherni trenutek nahajal pred alternativnim vprašanjem: sem izvoljen ali zavržen?* (str. 115) Uspeh v poklicu je edini znak, da je bil nekdo izbran, tj. rešen pogubljenja. V tem je bistvena razlika med kalvinistom in katolikom, ta si lahko svoje zveličanje zagotovi z iskrenim kesanjem ob zadnji uri. Institucija spovedi je neke vrste pogodba z Bogom. Kalvinist je pogajalske možnosti nikoli nima in zaradi tega sta strah in frustracija neprimerno večja. Poklicno delo je torej edina terapevtska možnost, ki jo ima »na razpolago« posameznik, ko se sooči s strašnim dvomom. Vsakodnevno vestno opravljanje poklicnega dela je edini etični temelj in opora za življenje. Nekoliko prozaična interpretacija bi bila, da je poklicno delo neke vrste eskapizem, ki sploh omogoči prenašati neznošen dvom v zveličanje. Bolj precizna pa je seveda interpretacija, da je strogo predpisano vsakodnevno metodično delo dejansko askeza, katere smisel je zmanjševanje možnosti za dvom o svojem lastnem zveličanju in seveda za Bogu nevshečno življenje. Reformacija je torej prek poklica generalizirala načelo askeze. Samostanske zidove je maksimalno razširila, tako da ograjujejo celotno versko občestvo. Namesto relativno redkih posameznikov, ki so se odločili za meništvu, je določila, *da mora biti sleherni kristjan celo življenje menih.* (str. 123)

Prav z načelom askeze Weber pojasnjuje, kako je lahko takšno dejansko iracionalno pojmovanje poklicne vloge prispevalo h konstrukciji t. i. racionalnega sveta. Z askezo dejansko pojasnjuje izvor *iracionalnega elementa, ki se skriva tako v tem kot v slehernem pojmu »poklica«* (str. 65) Askeza kot vodilo poklicne etike je bila nadomestilo za spoved. Ker pa askeza ni bila zgolj občasna norma oz. občasno dejanje kot katoliška spoved, je povzročila (metodično) kristjanizacijo vse biti, ki je odločilno vplivala na življenje. Tak življenjski slog pa je po Webru neposredna spodbuda za podjetništvo, ne pa za bogatenje, ki je samo sebi namen. Skratka, *religiozno čišljanje stanovitnega in sistematičnega poklicnega dela kot domala najvišjega asketskega sredstva in obenem najzanesljivejšega preverjanja novorojenega človeka ter pristnosti njegove vere je bilo najmočnejši vzvod (kar si jih je mogoče misliti) za ekspanzijo tistega življenjskega naziranja, ki smo ga označili kot »duh kapitalizma«. Če je potemtakem asketski življenjski slog omejeval porabo in hkrati sproščal pridobitniške težnje, je bila zunanja posledica tega dejstva očitno tale: ustvarjanje kapitala z »asketsko varčevalno prisilo«.* (str. 195)

To je Webrova lastna, najbolj koncentrirana formulacija osnovne teze njegove *Protestantske etike*. Njegove konstrukcije ne moremo zreducirati na preprosto kavzalno zvezo med protestantizmom in kapitalizmom, prej bi lahko rekli, da je kapitalizem slučajni stranski produkt. Metodično (poklicno) delo je seveda Bogu všečno dejanje, ki pa samo po sebi ne prispeva k povečevanju milosti. Je zgolj neke vrste merski instrument te milosti.

Po tej zgoščenii predstavitvi osnovne teze, je, upam, bolj jasno, da Weber mogoče daje delni odgovor na vprašanje, zakaj je samo zahodna kultura rodila kapitalizem. Vendar pa se takoj pojavi tudi drugo, nič manj težko vprašanje, zakaj se je samo v nekaterih krščanskih deželah pojavil protestantizem, oz., ali ni mogoče govoriti o vzajemnem medsebojno spodbujevalnem razvoju kapitalizma in protestantizma. S tem se seveda nevarno približamo sholastični dilemi o prvenstvu med kuro in jajcem, ki po mnenju pisca spremne besede

Webra dejansko ni zanimalo. Kljub temu pa mislim, da to ni zgolj formalistično vprašanje, ampak bi lahko študij kavzalnosti kapitalizem – protestantizem prispeval nekaj elementov za pojasnitev nekaterih (po samem Webru) iracionalnih momentov. Potrebno se mi zdi poudariti, da ima uspešnost v poklicu tudi v protestantskem svetu lahko nekatere »reifikacijske« momente, ki niso vedno v zvezi z religioznimi smotri. Žal nam prostor ne dopušča razvijati te teze naprej, je pa mogoče dodatna spodbuda za branje Webrove knjige, posebej za tiste, ki mislijo, da je poslovni duh lahko priklicati v naše kraje tudi z bolj banalnimi sredstvi in ne zgolj kot stransko posledico metodične religiozno utemeljene tesnobe. Kajti, če v celoti sledimo Webru, se nam zazdijo reformni poizkusi v smeri zahodnega pojmovanja poklica in poslovnosti zgolj nerealna projekcija želja, ki nimajo v naših duhovnih razmerah skoraj nikakršnih možnosti.

Drago Kos

OPOMBE

- 1 Reinhart, Bendix (1969): *MAX WEBER – An Intellectual portrait*, Methuen, London.
- 2 Odzivi na *Protestantsko etiko* so zbrani v knjigi: Max Weber, *Die protestantische Ethik II. Kritiken und Antikritiken*, izd. J. Winkelmann, Muenschen in Hamburg, 1968.
- 3 Morebiti lahko celo pričakujemo, da bo Webrova knjiga spodbudila razmišljanja o povezavi protestantizma in realsocializma.

Bodgan Kavčič

SOCIOLOGIJA DELA

Delavska enotnost, Ljubljana 1987

V zbirki Družboslovje je predavatelj sociologije dela na Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo objavil delo, ki naj bi na fakulteti »služilo kot temeljni učbenik za predmet sociologija dela«. (str. 9) Knjiga naj bi nadomestila delo Poglavlja iz sociologije dela, ki sta ga pri isti založbi leta 1979, takrat skupaj, objavila Ivan Svetlik in avtor novejše knjige.

Besedilo »druge« izdaje je zahteval časovni odmik od ustave iz leta 1974 in Zakona o združenem delu iz leta 1976. V obdobju po sprejetju obeh aktov je postalo očitno, kako sistem združenega dela funkcionira. »Pokazalo se je, katere so njegove prednosti in katere so njegove pomanjkljivosti.« (isto) Opravljene so bile številne nove raziskave; na področju sociologije dela so se pojavila nova dognanja. »Besedilo je zato skoraj v celoti novo. Dodano je tudi novo poglavje o inovacijskih procesih.« (isto)

Delo poleg predgovora vsebuje trinajst poglavij in stvarno kazalo. Poglavlja so opremljena s seznami navedene literature. Celotno delo obsega 407 strani.

Struktura knjige je zastavljena tako, da v njej **dominira združeno delo oziroma samoupravno združeno delo**. Naslov dela Sociologija dela tako v precejšnji meri zavaja. Avtor namreč celotno delo strukturira okrog marksističnih pojmovanj, v veliki večini pa okrog socialističnega samoupravljanja in njegove resnice – združenega dela. Pristop, ki ga uporablja, je sicer povsem le-